

za zřejmé, že vznikl na objednávku Václava Lucemburského. Poslední editorka *Meliodora* Nathalie Bragantini-Maillard se naopak přiklání ke staršímu názoru, že tematický koncept stejně jako první verze je možné datovat už do doby, kdy byl Froissart vázán na anglický dvůr – časově by tedy předcházely jeho sblížení s Václavem Lucemburským a Janou Brabantskou. K ostrážitosti konečně vybízí i skutečnost, že doklady smělé diplomatické iniciativy Jany Brabantské jsou přejaty od badatelů, kteří sami vycházejí především z Froissartových kronik.

Ačkoli se s autorkou rozcházím v pohledu na metodologické principy interpretace literárních pramenů, je nesporně třeba ocenit tuto velice podrobnou a komplexně pojatou biografii osobnosti, jež svým politickým významem přesahuje rámec národně nahlížených dějin. Samotné zaměření na mezinárodní scénu v kontextu palčivých problémů druhé a třetí čtvrtiny 14. století se proto jeví jako nejlepší úhel pohledu, který mohl být pro první monografii věnovanou Václavovi Lucemburskému zvolen – ačkoli musely zůstat opomenuty vnitropolitické otázky spojené se správou jednotlivých zemí pod jeho vládou, případně jsou nahlíženy pouze v té míře, v jaké se promítly do zahraničněpolitického dění (např. konflikt s brabantskými městy). Jana Fantysová Matějková Václava představuje jako prodlouženou paži císaře a garanta dobrých vztahů s Francií i jako významného mírového činitele, a to nejenom díky zapojení do landfrýdních spolků v dolnolotrinské oblasti, ale také díky aktivnímu diplomatickému působení a schopnosti přivést znesvářené strany ke společné dohodě.

VĚRA VEJRYCHOVÁ

Dušan COUFAL, *Polemika o kalich mezi teologií a politikou 1414–1431. Předpoklady basilejské disputace o prvním z pražských artikulů*, Kalich, Praha 2012

326 s., ISBN 978-80-7017-185-1

Podávání svátosti oltářní laikům pod obojí způsobou nepochybně patří k nejznámějším a nejvýznamnějším prvkům husitského učení. Vzhledem k odmítnutí laického kalicha římskou církví, k němuž došlo už na samém počátku obnoveného utrakvismu, stálo přijímání pod obojí rovněž v centru teologické rozepře husitů a katolických bohoslovců. Disertace Dušana Coufala, obhájená v roce 2012 na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a publikovaná s tímž vrocením na počátku následujícího roku, tak nemůže být nařčena z okrajovosti svého tématu. Kniha zaujme čtenáře obeznámeného se stavem věcí už časovým rozpětím vetknutým do názvu (1414–1431). Dosavadní bádání se totiž soustředilo v naprosté většině na počáteční fázi sporů o kalich. Průkopnická studie Jana Sedláka *Počátkové kalicha* byla dovedena k začátku roku 1417 a tuto hranici nepřekročili ani

F. M. Bartoš, Dietrich Girgensohn či Helena Krmíčková.¹ Kalich má samozřejmě své místo v pracích věnovaných čtyřem artikulům, přesto je však debata, jež následovala po prvotní výměně názorů vedené ještě v kostnickém období, z velké části neznámá. Zájem historiků se vrací s basilejskou disputací a kompaktáty, ani tady však není k dispozici více než jen povšechná líčení teologických a diplomatických jednání. Pro „dlouhá dvacátá léta“ mezi oběma koncily pak soustavný přehled polemických vystoupení zcela chybí.

Dušan Coufal se rozhodl svou monografií toto období zaplnit a prozkoumat genezi basilejských jednání. Jeho kniha je psána z hlediska klasických „církevních dějin“, jak byly a bývají pěstovány na teologických fakultách, tedy kombinuje historický přístup se zájmem o dobovou teologickou diskusi a teologické texty. Na počátku se snaží vystihnout hlavní principy Jakoubkovy teologie kalicha, které shrnuje do tří pojmů: *necessitas*, *utilitas* a *praeceptum*. Jakoubkovu postulátu kalicha přikázaného Ježíšem a nutného ke spáse přikládá historický význam, neboť právě tato nekompromisní formulace měla utrakvismu zaručit trvalou ozvučnost v teologických debatách. V této souvislosti by bylo zajímavé prozkoumat, které elementy Jakoubkova pojetí byly skutečně nové a kontroverzní, a kde jen využil motivů formulovaných v hlavním proudu katolické teologie po prosazení transsubstanciačního učení. Např. přijímání těla pro společenství a krve pro spasení – myšlenku pro utrakvismus dosti zásadní – Jakoubek podle Coufala převzal od Alberta Velikého (s. 31). Zhodnocení teologie, ale i eucharistické zbožnosti dvou staletí před Jakoubkem by patrně vydalo na celou, úplně jinou knihu. Bez něj ale nebude zcela zřejmé, zdali kontroverzní potenciál husitského kalicha spočíval v inovativních teologických impulzech, nebo spíše v oblasti církevní disciplíny.

Teologický vstup do monografie je tak poměrně stručný a Dušan Coufal se vzápětí vydává čím dál hlouběji na pole historie. Ve střídavých pohledech do Kostnice a do Čech líčí názorovou výměnu mezi utrakvistickými a katolickými teology před a zejména po vydání dekretu *Cum in nonnullis*, zakazujícího podávat pod obojí. Hutné podání opakovaně odkládá odpovědi na nadhozené otázky na později a zařazuje větší či menší exkurzy k dílčím problémům. Výsledkem je bezesporu dosud nejúplnější a nejaktuálnější zpracování diskuse o kalichu v klíčových letech 1415–1417. V nejednom případě autor přináší nové údaje a revidované datace, své hypotézy však formuluje bez ukvapenosti (viz např. obezřelou atribuci traktátu *Quia plurimi adversarii* Jakoubkovi namísto Příbrama). Snad ještě podrobnější, přinejmenším co do popisu historických souvislostí, je líčení teologické kontroverze doprovázející obléhání Prahy v roce 1420. Obě témata – polemiky z let 1415–1417 i pražská hádání – mají pro Dušana Coufala klíčový význam: kostnická debata jako

1) Jan SEDLÁK, *Počátkové kalicha*, Časopis katolického duchovenstva 52, 1911, s. 97–105, 244–250, 397–401, 496–501, 583–587, 703–708, 786–791; 54, 1913, s. 226–232, 275–278, 404–410, 465–470, 708–713; 55, 1914, s. 75–84, 113–120, 315–322; F. M. BARTOŠ, *Počátky kalicha v Čechách*, Časopis Národního musea 96, 1922, s. 43–51, 157–173; 97, 1923, s. 34–51; Dieter GIRGENSOHN, *Peter von Pulkau und die Wiedereinführung des Laienkelches. Leben und Wirken eines Wiener Theologen in der Zeit des großen Schismas*, Göttingen 1964; Helena KRMÍČKOVÁ, *Studie a texty k počátkům kalicha v Čechách*, Brno 1997.

inkubátor zásadních teologických argumentů, v němž se na dlouhou dobu dotvořily pozice obou stran, a malostranská jednání jako první uskutečněná, byť bezvýsledná disputace o čtyřech artikulech (a tím i o kalichu).

Po poměrně stručném pohledu do vybraných raných polemik proti čtyřem artikulům se autor věnuje husitskému požadavku veřejného slyšení a katolickým reakcím na něj v průběhu dvacátých let. Tento boční pohled na období husitských válek opět vyústil do zatím nekomplexnějšího pojednání důležité problematiky (speciálně byl tomuto tématu dosud věnován snad jen stručný článek Franze Machilka).² Dušan Coufal sleduje diplomatické snahy o navázání dialogu a tam, kde je to možné, i odborná stanoviska teologů, která je doprovázela. Opakovaně se v jeho knize vrací téma polsko-litevského angažmá v české otázce, ať už u příležitosti husitských poselstev do Krakova v letech 1421 a 1431, nebo v souvislosti s kandidaturou Zikmunda Korybutoviče na český trůn. Vztahy se severovýchodním sousedem se tak řadí k nejvýznamnějším diplomatickým osám – samozřejmě vedle vztahu husitských Čech k Říši. Římský, uherský a český král Zikmund Lucemburský je v Coufalově textu klíčovou postavou. Už v Kostnici ho nacházíme, jak se snaží zprostředkovat kontakt mezi husity a římskou církví, aby si teologové ožehavé téma jednou provždy vyřešili; přes válečné peripetie se pak v jeho politice stále znovu vynořuje téma mírové cesty k české koruně. Paradoxně je tedy Zikmund bezmála hlavním hrdinou knihy věnované problematice kalicha.

V souladu s přehodnocením Lucemburkova významu v dějepisceví posledního deseti- či dvacetiletí to byla i v Coufalově pojetí Zikmundova pružná politika, co připravilo cestu k basilejské disputaci. Bodem obratu se stala králova schůzka s husity v Bratislavě roku 1429. Té autor věnuje mimořádnou pozornost. Za pomoci dříve jen nedostatečně využitých pramenů podrobně líčí její genezi, průběh a výsledky v širokém kontextu, zahrnujícím mj. i pařížskou univerzitu. Příslušná kapitola tak vyznívá jako vložená zásadní studie o zlomovém setkání husitů s katolickou stranou. Po ní již kniha spěje rychle k závěru. Pojednává nejprve o beheimsteinských úmluvách a „renesanci husitských manifestů“ v roce 1430. Odpovědi katolických teologů na táborský manifest – jednu z nejpozoruhodnějších kapitol z dějin husitské propagandy – autor registruje jen stručně. V této pasáži je snad nejzřetelnější, že ho už mnohem více zajímá politika než teologie. Součástí manifestu byly čtyři artikuly a ve většině odpovědí se tedy tematizuje i laický kalich (byť je otázkou, zdali jejich autoři přinesli něco teologicky nového). Dušan Coufal se však obsahu odpovědí nevěnuje, podobně jako husitské obhajobě čtyř artikulů spjaté s bratislavskou schůzkou. Namísto toho završuje své panorama jednání o audienci líčením krakovské schůzky mezi polským králem a husity v roce 1431. Pomyslným epilogem je nicméně až autorova studie o husitské otázce v předvečer domažlické bitvy, otištěná v pátém ročníku této revue.³

2) Franz MACHILEK, *Die hussitische Forderung nach öffentlichem Gehör und der Beheimsteiner Vertrag von 1430*, in: Husitství – reformace – renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela, ed. Jaroslav Pánek, Miloslav Polívka a Noemi Rejchrtová, Praha 1994, sv. 2, s. 503–527.

3) Dušan COUFAL, *Ludus calamorum. Husité, Cesarini a Zikmund před bitvou u Domažlic v novém světle zapadlého pražského manifestu*, *Studia mediaevalia Bohemica* 5, 2013, s. 39–73.

O charakteru práce Dušana Coufala snad nejlépe vypovídá motto, které vetkl do jejího záhlaví. Citát Františka Palackého o tom, že nejnaléhavějším úkolem dějepiscectví je „shledávati v knihovnách ... zaprášené a zapomenuté výklady a traktáty“, je příznačně převzat z článku F. M. Bartoše. Coufal se tak hlásí k tradici evangelické historiografie zaměřené na zpracování primárních pramenů, vyznačující se zájmem o náboženské texty, tíhnoucí k metě heuristické úplnosti a prahnoucí po neznámých či dosud nepoužitých dokumentech. Soustavný přehled rukopisného dochování husitských a zejména protihusitských traktátů a souvisejících pramenů nicméně teprve vzniká. Dušan Coufal na nesčetných místech opravil či doplnil dosavadní údaje. Co je však významnější: kdekoliv se ponořil do rukopisů, postavil uzlové body svého příběhu do nového světla, což mu umožnilo nově rekonstruovat průběh klíčových událostí.

Největší prostor v knize zaujímají právě tyto významné křižovatky, především trojice Kostnice – Malá Strana – Bratislava; ty jsou také nejpodrobněji pojednány. K nim přistupují kratší, leč neméně přínosné pasáže, např. o poselstvech do Krakova. Spojeny jsou stručným výkladem spočívajícím ve větší míře na sekundární literatuře, takže výkladová linie zůstává nepřetržena. Výběr obsáhleji pojednaných témat je zapříčiněn nejen jejich dějinnou důležitostí, ale i tím, kde autor spatřuje svůj vlastní přínos, tedy kde odhaluje nové prameny nebo souvislosti. Některé prameny či pramenné celky naopak pouze eviduje, ale neanalyzuje. To je naprosto pochopitelné s ohledem na stav výzkumu. Často se tak děje proto, že na tématu pracuje někdo jiný (nebo si ho sám autor nechává na separátní studii). Jindy je to z důvodů badatelsko-technických, k nimž patří obtíže spojené se shromažďováním rukopisného materiálu: mluvíme tu o výzkumu spočívajícím stále z velké části na nevydaných pramenech. Některé z nich jsou tak obsáhlé a s tak košatým dochováním, že nezbyvá než počkat s definitivnějšími soudy na monografickou studii, ne-li edici. Dušan Coufal přesto některé balvany na badatelské cestě o kus poodvalil. Na několika stránkách se vyrovnává s rozsáhlou polemikou proti kalichu *Debemus invicem diligere* od Jana Hoffmanna. Podobně rozsáhlý příspěvek Štěpána z Pálče už rozebírá o poznání méně a do „vídeňské“ polemiky *Iussit reverendissima* se hlouběji nepouští. Traktát významný nejen svým značným rukopisným rozšířením tak nadále zůstává bílým místem protihusitské polemiky.

Přes naznačené objektivní překážky se Dušan Coufal nevzdává snahy podat celkový obraz prvních sedmnácti let polemiky o kalich. Do jaké míry se mu daří popsat tuto polemiku jako spojitou debatu? Nositelem kontinuity jsou mu okolnosti převážně (církevně)politické: úsilí husitů o revizi kostnického dekretu a snaha katolické strany o ukončení válek a vymýcení bující hereze. Pokud jde o vnitřní souvislosti teologického diskurzu, všimá si obsahové návaznosti traktátů, nakolik ji lze doložit. Ohlas a dosah jednotlivých spisů se do jisté míry odráží v počtech rukopisů, které Dušan Coufal vesměs udává (nebo odkazuje na existující soupisy); podrobnější analýza rukopisné transmise však nebyla jeho cílem. Zkrátka ovšem přichází i analýza vazeb a vztahů mezi autory. V úvodu sice uvádí, že jsou „důležitým prosopografickým předpokladem basilejských jednání“ (s. 11), v dalším textu se jim však věnuje nanejvýš implicitně. Prosopografické vyhodnocení materiálu jeho práce nepřináší

(možná by to vzhledem ke stavu bádání bylo i předčasné) a setrvává při narativním podání. Tato narace v průběhu knihy zřetelně vybočí od teologické problematiky ke sledování politických souvislostí (naplňujíc tím ostatně název knihy). Autor si je této výhybky vědom a ospravedlňuje ji samotnou povahou sledovaného tématu: husité podle něj po roce 1417 převedli otázku kalicha na otázku slyšení, čímž udělali ze svého náboženského požadavku politikum (s. 161). Tak tomu mohlo být; nicméně, jak jsem naznačil výše, teologická vyjádření k otázce kalicha přinejmenším z katolické strany neustala ani ve dvacátých a počátkem třicátých let. Ve druhém a třetím oddíle knihy ovšem ustupují do stínu diplomacie. Tento způsob podání látky pak problematizuje závěr, který Dušan Coufal formuluje. Téma laického kalicha jistě poutalo pozornost teologů a kanonistů až do basilejského koncilu. Byl to však skutečně důsledek Jakoubkovy teologie a jejích tří impulzů, jak autor soudí (s. 281), nebo spíše výsledek politické konstelace a diplomatického tlaku, který popisuje ve většině své práce?

Studium mezinárodní polemiky s husitismem se v posledních letech rozvíjí patrně dynamičtěji než výzkum myšlenkového odkazu samotných husitských autorů. Je potěšující, že se do tohoto studia zapojují historičky a historikové mladší generace. I v mezinárodním měřítku se kontroverze vyvolaná husitstvím rychle stala lákavým badatelským polem. Dušan Coufal předložil knihu svým záběrem i zpracováním mnohem ambicióznější než všechny nedávné příspěvky k tématu. Jeho práce je ne snad úplně nečekaným (vzhledem k autorovým dříve publikovaným studiím), každopádně však razantním vstupem nadějného badatele na husitologickou scénu. Ve svém bádání jde až k nevydaným pramenům a často přichází s návrhy na nové řešení dílčích otázek nebo odlišné zařazení jednotlivých pramenů. Ačkoliv v detailech na úrovni evidence rukopisů, ale i díky nově zpracovávaným textům jeho kniha bude nebo už i byla opravena či doplněna, ve svém celku si jistě nadlouho uchová svou cenu. Podobně obsažný pokus o komplexní vystižení teologické debaty v jejím historickém kontextu na knižních pultech asi hned tak nenajdeme. Pro příští badatele vytvořil Dušan Coufal užitečnou základnu. Vycházet by z ní měli jak teologové, tak zejména historikové politických dějin a diplomacie, kteří se tu mohou poučit o někdy opomíjené náboženské a teologické dimenzi politických kontroverzí. Hlavní obsahová linie knihy je poznamenána formulací tématu, nahlíženého jako (pouhá?) předehra basilejských jednání o čtyřech artikulech. Ta navázala na starší traktátovou výměnu, relevantní pro ně však byly především závěry kostnického koncilu a způsob, jakým vpustit kacíře do diskuse. Tam, kde Dušan Coufal neshledává dostatek teologicky relevantních pramenů, které by mohl odpovídajícím způsobem zpracovat, obrací se k otázce slyšení. To je autorská volba pochopitelná právě jen při retrospektivním pohledu z Basileje. Nezbývá než autorovi přát, aby naplnil svůj záměr a předložil pokračování v podobě kritického zhodnocení basilejské disputace.

PAVEL SOUKUP